
برنامه‌ریزی فرهنگی برای مراکز شهری

ستر زهره فنی | اکبر حیدری

فنی، زهره، ۱۳۴۴ -

برنامهریزی فرهنگی برای مراکز شهری / نویسندگان: زهره فنی، علی اکبر حیدری

تهران: حکمت سینا، ۱۳۹۶

۱۹۸ص: مصور (رنگی)، نمودار (رنگی)

شابک: 978-600-8058-23-6

کتابنامه -- نمایه

شهرسازی -- طرح و برنامهریزی

City planning - Design

سیاست فرهنگی -- برنامهریزی

Cultural policy - Planning

سیاست فرهنگی -- ایران -- تهران -- برنامهریزی -- نمونه پژوهی

Cultural policy -- Iran -- Tehran -- Planning -- Case studies

حیدری، اکبر، ۱۳۶۵ -

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ب۸۵/ف۱۶۶ HT

رده‌بندی دیوینی: ۳۰۷/۱۲۱۶

شماره کتابشناسی ملی: ۴۵۰۰۶۵۹

تشریفات سینا

تهران، خیابان انقلاب، ابتدای ابوریحان، شماره ۱۰، کدپستی ۱۳۱۵۶۹۴۱۶۴

تلفن: ۶۶۴۶۱۲۹۲ / ۶۶۴۱۵۸۷۹ / ۶۶۴۰۶۵

سامانه پیام کوتاه: ۰۲۰۶۶۹۵۰۱۸۷

www.hekmat-ins.com

info@hekmat-ins.com

برنامه‌ریزی فرهنگی برای مراکز شهری

نویسندگان: دکتر زهره فنی (عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی)

اکبر حیدری (دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری)

با همکاری: محمد رستمی و حکیمه نجفی

چاپ اول: ۱۳۹۶ ش/۱۴۳۸ ه.ق.

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۵۸-۲۳-۶

حروفچینی و صفحه‌آرایی: مؤسسه فرهنگی هنری حکمت

چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشرکیمیای حضور

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است)

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه (از قبیل چاپ، فتوکپی،

الکترونیکی، صوت و تصویر) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.

فهرست

- ۱۳ پیس‌گاز مولفان و مترجمان
۱۹ پیش‌گفتاری از مرکز مطالعات شهری دانشگاه هنرهای زیبا، دانمارک

فصل اول

چرخش فرهنگ - برنامه‌ریزی شهری معاصر (با اقتباسی از: مارتین زرلنگ)^۱

- ۲۵ مقدمه
۲۷ فرهنگ
۲۸ فرهنگ شهری و چرخش فرهنگی
۳۸ منشور آتن و برنامه‌ریزی فرهنگی
۳۹ فرهنگ و پایداری شهر

فصل دوم

برنامه‌ریزی فرهنگی در جوامع پسا صنعتی (با اقتباسی از: فرانکو بیاچینی)^۲

- ۴۷ مقدمه
۴۷ تفسیر نوین فرهنگی از فضای شهر
۴۹ جامعه شهری پسا صنعتی
۵۰ اثرات سیاست‌های دهه ۱۹۸۰ بر برنامه‌ریزی فرهنگی
۵۴ اقتصاد فرهنگی شهر
۵۷ شهر و رسانه‌های جمعی
۵۹ سیاستگذاری فرهنگی

1. Martin Zerlang.
2. Franco Biancini.

۱۰ برنامه‌ریزی فرهنگی برای مراکز شهری

- ۵۹ چالش‌های سیاست برنامه‌ریزی فرهنگی در فضاهای شهری
 ۶۴ به سوی رویکرد برنامه‌ریزی فرهنگی
 ۶۴ برنامه‌ریزی فرهنگی چیست؟
 ۶۶ فعالیت‌های خدماتی
 ۶۹ یادگیری از طریق فرایند تولید فرهنگی
 ۶۹ برنامه‌ریزی فرهنگی و برنامه‌ریزی شهری

فصل سوم

برنامه‌ریزی فرهنگی در نیوکاسل (اقتباس از: پانول کولارد)^۱

- مقدمه
 ۷۹ برنامه‌ریزی فرهنگی
 ۷۹ طراحی و برنامه‌ریزی برای نظام اقتصادی خلاق
 ۸۲ شهر خلاق و برنامه‌ریزی فرهنگی
 ۸۶ شاخص اثر مثبت
 ۹۳ دیوار هادریان
 ۹۵ موسیقی فولکلور یا مردمی
 ۹۷ مرکز بالئیک برای هنر معاصر
 ۹۷ تئاتر آشپزی با الویس
 ۱۰۰ مرکزی برای بقای زندگی
 ۱۰۱ مرکز موسیقی
 ۱۰۲ مرکزی برای کتاب کودکان
 ۱۰۳ فعالیت‌های جدید
 ۱۰۳ رژه و نمایش فانوس
 ۱۰۴ اثرات رشد فعالیت‌های فرهنگی-هنری بر اقتصاد و اشتغال
 ۱۰۷ پایتخت اروپایی در تأثیرات فرهنگی
 ۱۰۸ موفقیت‌های آموزشی در گیتس هد
 ۱۱۰ تأثیرات پایتخت‌های اروپایی فرهنگ
 ۱۱۱ برنامه فرهنگ ۱۰: برنامه‌ای محلی با اثرات جهانی
 ۱۱۲ برنامه فرهنگ ۱۰: برنامه‌ای با منشأ محلی و تأثیرات جهانی
 ۱۱۳ نتایج و دست‌آوردهای اقتصادی برنامه فرهنگ (۱۰) تا سال ۲۰۱۰
 ۱۱۴ همکاران و شرکت‌کنندگان در طرح بزرگ فرهنگ (۱۰)
 ۱۱۵

فصل چهارم

شهر فرهنگی یا برنامه‌ریزی فرهنگی (اقتباس از: ترمور داویس)^۱

۱۱۹	مقدمه
۱۲۱	درس‌هایی از هوزت در آرهوس از سال ۱۹۷۴ به بعد
۱۲۸	تجربه تئاتر بین‌المللی کپنهاگ
۱۳۲	کپنهاگ به عنوان شهری فرهنگی در اروپا
۱۳۵	پرسش از مخاطبان: آیا فراسوی این تفکر، ایدئولوژی وجود دارد؟

فصل پنجم

۱. جولیا. فضاهای شهری و برنامه‌ریزی فرهنگی (با اقتباسی از: جنز کوورنینگ)^۲

۱۳۹	مقدمه
۱۳۹	برنامه‌ریزی شهری و برنامه‌ریزی فرهنگی
۱۴۵	دوبلین و برنامه‌ریزی فرهنگی
۱۴۶	روتردام و برنامه‌ریزی فرهنگی
۱۵۰	برنامه‌ریزی فرهنگی در اشتوگارت
۱۵۲	ناحیه شهری رور و برنامه‌ریزی فرهنگی

فصل ششم

ویژگی‌ها و الزام‌های برنامه‌ریزی فرهنگی در کلانشهر تهران

۱۵۹	مقدمه
۱۶۰	برنامه‌ریزی برای بهبود شرایط فرهنگی شهرهای کشور
۱۶۶	پیشینه برنامه‌ریزی فرهنگی در ایران، قبل و بعد از انقلاب اسلامی
۱۶۷	هویت فرهنگی شهر تهران
۱۶۸	شهر ایرانی-اسلامی، جهانی تهران
۱۶۹	زیرساخت مدیریت یکپارچه شهری، ضرورتی برای برنامه‌ریزی فرهنگی تهران
۱۷۳	زیرساخت‌های فرهنگی مورد نیاز تهران
۱۷۵	دیگر تنگناها و مشکلات برنامه‌ریزی فرهنگی در شهر تهران
۱۷۷	ویژگی‌های برنامه‌ریزی موفق فرهنگی برای شهر تهران
۱۷۹	تیراژه، نمونه‌ای از برنامه‌های تجاری-فرهنگی برای مراکز شهری در ایران
۱۸۴	مرکز تیراژه غرب تهران

1. Trevore Davies.

2. Jens Kovrning.

۱۲ برنامه‌ریزی فرهنگی برای مراکز شهری

مرکز تیراژه شرق تهران

۱۸۴

تیراژه اردبیل

۱۸۵

مرکز تجاری-فرهنگی و اداری هفت تیر

۱۸۶

منابع

۱۸۹

فهرست اشکال و تصاویر

۱۹۵

نمایه

۱۹۷

www.ketab.ir

پیش‌گفتار مؤلفان و مترجمان

از مشخص‌ترین و بارزترین تمایز اقوام و ملت‌ها در طول تاریخ، فرهنگ آنها بوده که همواره سرچشمهٔ تعامل نامی داشته، بطوری که انسان‌ها را از بدویت به مدنیت رهنمون کرده است. آثار فضاها، چشم‌اندازها و مخلوقات هر ملتی ریشه‌ای عمیق در فرهنگ آن ملت دارد و همواره این عامل (فرهنگ) بعنوان عنصر مهمی در جدایی‌گزینی مکان‌ها و اژدادن نام عمل کرده است. از این رو، ضرورت شناسایی، تبیین و تحلیل این عامل مهم و پادای مطرح است. (رک. اینگهارت، رونالد: ۱۳۷۳).

بدیهی است که فضاهای شهری در واقع نوعی ساخت یا پردازش کالبدی برای برقراری تعامل‌های فرهنگی-اجتماعی میان مردم است. نحوه سازماندهی این فضاها، بر نوع و سطح پاسخ‌ها به نیازهای اجتماعی-فرهنگی و بازدیدکنندگان از شهر تاثیرگذار است. یکی از این پاسخ‌ها، برنامه‌ریزی فرهنگی است. بی‌شک گفت‌وگو و برنامه‌ریزی فرهنگی در جهان امروز محاوره‌ای به عرصه‌ای خاص از زندگی اجتماعی انسان‌ها نخواهد شد، بلکه هر کدام از حوزه‌های فعالیت و زندگی جوامع معاصر، شکل خاصی از برنامه‌ریزی و الگوی فرهنگی را می‌طلبد تا هم به لحاظ ماهیت و هم محتوا، خود را از دیگر حوزه‌ها تفکیک و مشخص سازد. توجه به مقوله‌های فرهنگی و برنامه‌ریزی برای آنها در عرصه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری نیز از اهمیت به سزایی برخوردار است.

آن گونه که بیانچینی (از تحلیلگران معروف فرهنگ و شهر) تشریح می‌کند، در برنامه‌ریزی فرهنگی، تاکید بر «تمرکز سرزمینی» و منطقه‌ای است و نه تمرکز بخشی یا نقطه‌ای. مهم‌ترین نکته در این رویکرد، نحوه انطباق طیف گسترده منابع فرهنگی برای کمک به توسعه فضایی اعم از محله، شهر، منطقه و کشور است (رک. بیانچینی، ۱۳۸۰: ۵۹).

۱.۲. ترجمه، تالیف و تدوین این کتاب

مرکز است که کانون‌های شهری و بویژه کلانشهرها، در معرض برخورد فرهنگ‌ها و به عنوان چهارراه فرهنگ‌ها، دیدگاه‌ها و ارزش‌های متفاوت عمل می‌کنند؛ به طوری که در یک جامعه منزوی تغییرات فرهنگی، کند و بطنی باشد، وضعیت شهرهای آن به گونه‌ای آشفته، بحران خیز و مساله دار خواهد بود. یعنی سرعت تحولات در هر کشور، در رابطه با جریان‌ها و ارتباطات در شهرها، عینیت و اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

اصولاً برنامه‌ریزی شهری به هدف به آن ساماندهی امور شهری و یافتن راه‌حل‌های مناسب برای حل مسائل نیست شهری است و حتی برنامه‌ریزی کالبدی شهر که از اقسام آن است، بدون توجه به ساختار و نیازهای فرهنگی شهر و شهروندان نمی‌تواند موثر و بنیادی باشد. (فتی، ۱۳۸۰: ۳۸-۳۹).

غلبه و تسلط اقتصاد و فرهنگ مدرن ماشین زده در شهرها، کشور، فعالیت‌های هنری و فرهنگی برای گذران اوقات فراغت را به خانه‌ها و محله‌ها اختصاص می‌دهد و سبب تضعیف ارزش‌های فرهنگ محلی و بومی شده است. برای تعدیل چنین شرایطی، نیازمند تفکر، حرکت‌ها و برنامه‌های نوآورانه در حوزه‌های عمومی شهرها بویژه مراکز آنها هستیم.

همان گونه که قابل مشاهده و بررسی است، خیابان‌ها و گذرهای شهرهای کنونی ما به فضاهایی بی‌روح، خشن، افسرده، آکنده از حس انتقام و نفرت میان انسان‌ها تبدیل شده‌اند. از سوی دیگر، گذشت زمان همراه با سرعت اطلاعات و

فناوری‌های گوناگون، ازدحام و فرسودگی تدریجی، سبب تضعیف و کاهش اهمیت بخش‌های مرکزی شهرها طی سالهای اخیر شده و در نتیجه، از لحاظ نظری و کارکردی، بیشتر از گذشته مورد توجه و بحث‌های علمی پژوهشگران و متفکران شهری قرار گرفته است. (ر. ش. به: فنی.ز. ۱۳۹۳: ۵۲-۵۵). از دیدگاه اغلب آنها، حتی در شهرهای در حال توسعه، هسته‌ها و مراکز شهری هنوز از اهمیت و ارزش‌های بالقوه و یژه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برخوردارند. همچنین اجرای هر تصمیمی در عرصه فضاهای شهری، دارای اثرات فرهنگی خواهد بود و بایستی مورد تحلیل قرار گیرد.

بطور کلی از جمله مهم‌ترین دلایل تالیف و ترجمه کتاب حاضر موارد زیر بوده است.

- از آنجایی که همه منابع و سرمایه‌های فرهنگی (مادی و معنوی) در شهرهای ما، در اختیار ما هستند و بر ماست که تلاش کنیم سکونتگاهی آباد، مرع و دایست دای مردمانش ایجاد کنیم. پس به دنبال تحقق شهر خوب و شهروندمدار هستیم؛ شهری که ساختنی است و نه یافتنی. برای داشتن شهرهایی پایدار با محوریت مردمان، سالم و محیط زیستی پاک، تدوین و اجرای برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی، بی‌اسی اساسی دارند.

- علاوه بر نیاز جامعه علمی به مباحث نظری و آموزشی در حوزه برنامه‌ریزی کلان برای فعالیت‌های فرهنگی، سیاست‌گذاران دای فرهنگ، در سطح خرد و برای مراکز و هسته‌های پرتقاضای شهری نیز نیازمند شناخت زیرساخت‌ها و ویژگی‌های عمومی فرهنگ معاصر شهر و چشم‌اندازهای فراگیر آن است.

- وجود ضعف‌ها، نابسامانی‌ها و تعارض‌های عمیق و مسائل دایر فرهنگی در جامعه شهری کشور که اغلب ریشه در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاران دای فرهنگ آن دارند؛

- بیشتر مسائل و مشکلات اقتصادی و اجتماعی شهرهای ما ناشی از بی‌توجهی به توانمندی‌ها و قابلیت‌های موجود کشور و شهرها در حوزه فرهنگ بویژه در عرصه فضاهای عمومی است.

- علاوه بر بی‌توجهی، نبود شناخت کافی از ویژگی‌ها و ثروت‌های فرهنگی کشور و پایداری شهرهای آن، در نظام و چارچوب برنامه‌ریزی‌ها، به عاملی برای بی‌هویتی و افسردگی فضاهای شهری ما و در نتیجه بروز بحران‌های هویتی، سرخوردگی، خشونت‌ها و سرگردانی فکری و روحی بویژه در میان جوانان تبدیل شده است. مردم زمانی خود را متعلق به شهر می‌دانند و رفتار و سبک زندگی شان را، متناسب با آن تنظیم و متعادل می‌کنند که فضاهای شهری، انگیزه‌های لازم برای بیدار کردن فعال اجتماعی و مدنی را برای آنها پدید آورند.

کتاب حاضر بر مبنای یافته‌ها و نتایج کنفرانسی در موضوع «برنامه‌ریزی فرهنگی»، تأکید بر مراکز شهری»، برگزار شده در آوریل ۲۰۰۴، دانشکده معماری دانشگاه ساحل، دانمارک، به رشته تحریر درآمده است و با استناد و اعتبار آن، الگوی برنامه‌ریزی فرهنگی را با تأکید بر موضوع تحول فضاهای شهری، مهم و برجسته می‌سازد؛ تحریک نیازمندی‌ها و ملزومات این گونه برنامه‌ریزی‌ها را معرفی می‌کند و مورد بحث قرار می‌دهد.

هم نویسندگان متن اصلی و هم مترجمان و مولفان کتاب حاضر تلاش دارند تا با ارائه و تحلیل مهمترین یافته‌های این رویداد جهانی، نقش عناصر فرهنگی در برنامه‌ریزی مراکز شهری بیش از پیش مورد توجه، تأکید برنامه‌ریزان شهری، شهرسازان و معماران قرار گیرد. از اینرو، در کتاب، محوریت این مهم و موضوع‌های مرتبط، ضمن بیان تجربیات جوامع، فضای‌های موجود در برنامه‌ریزی‌های فرهنگی، جایگاه این گونه برنامه‌ریزی‌ها، نیز برکت‌های در حال توسعه مورد بررسی قرار گرفته و مطالب در شش فصل تنظیم و ارائه شده است:

فصل اول: به ابعاد و مفاهیم چرخش فرهنگی در برنامه‌ریزی شهری، عناصر پرداخته شده و ضمن بهره‌گیری از تجربیات دیگر کشورها، جمع‌بندی خاصی از مسائل فرهنگی نیز ارائه کرده است.

فصل دوم: این فصل با عنوان برنامه‌ریزی فرهنگی در جوامع پسا صنعتی، با گذار از اندیشه‌های شهر صنعتی به شهر خدماتی، برنامه‌ریزی فرهنگی را لازمه تحول در ماهیت شهر آینده معرفی می‌کند. فرایندی که پروژه‌ها و طرح‌های شهری برای هویت بخشی به فضا و شهروندان در آینده نیازمند آن هستند.

فصل سوم: در این فصل برنامه‌ریزی فرهنگی در شهر نیوکاسل به عنوان نمونه‌ای از جمع‌بندی فصل‌های اول و دوم مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. فصل چهارم: در این فصل مفاهیم مربوط به شهر فرهنگی و برنامه‌ریزی فرهنگی با تأکید بر نمونه‌های جهانی آن مورد بحث و تحلیل قرار گرفته است. فصل پنجم: این فصل جایگاه برنامه‌ریزی فرهنگی در بافت‌های فرسوده شهری و نوسازی آن‌ها را در چارچوب مفاهیم فرهنگی رایج در هر منطقه کلان‌شهری معرفی و تشریح نموده است. فصل ششم: در چارچوبی ترجمه‌ای-تألیفی، به مروری بر ابعاد و مسائل برنامه‌ریزی فرهنگی در کلانشهر تهران پرداخته است و در مجموع با کل اثر می‌تواند چارچوب مفهومی برای ورود به موضوع برنامه‌ریزی فرهنگی برای دیگر کلانشهرهای ایران باشد.

دکتر زهره فنی

دانشیار دانشگاه شهید بهشتی تهران

اکبر حیدری

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد